

Сутність та особливості страхування відповідальності в Україні

В сучасних умовах господарювання, страхування відповідальності займає особливе місце в системі страхових відносин, що пояснюється подвійною роллю такого виду страхування: з одного боку – захист майнових інтересів самого страхувальника, а з іншого – потерпілого (третьої особи) на випадок неплатоспроможності того, хто завдав збиток.

Елементи страхування відповідальності (звільнення від зобов'язань) можна побачити вже в Стародавньому Римі. Створені там «співтовариства від морських небезпек» брали на себе витрати по викупу своїх членів у морських розбійників. У грецькому праві також можна знайти елементи страхування відповідальності. Так, морські співтовариства оплачували збитки від нещасних випадків, які відбулися з кораблем або вантажем одного з членів співтовариства. Сюди входили також і витрати на рятувальні роботи, які перевищували реальні втрати по кораблю і вантажу. Згідно з німецьким правом, товариські гільдії мали право на часткове відшкодування грошового штрафу, викуп людей з полону і так далі. Вперше в сучасному вигляді страхування відповідальності зустрічається у Франції в першій половині ХХ ст. Воно відносилось до області страхування від нещасних випадків і каско-страхуванню власників коней і машин, яке було поширено з першої чверті ХХ ст. Страхувалися всі нещасні випадки, що виникають при використанні коня або машини, або з ними самими.

Імпульсом для розвитку страхування відповідальності як самостійної галузі послужив швидкий промисловий розвиток: фабричний спосіб виробництва неминуче тягнув за собою збільшення ризиків при використанні засобів виробництва. У свою чергу, розвиток транспортних засобів також зумовив появу і підвищення ризиків, пов'язаних з використанням цих засобів.

Страхування відповідальності вирізняється особливими рисами, пов'язаними з тим, що:

а) відшкодування стосується як матеріального збитку, так і шкоди, завданої життю і здоров'ю третіх осіб, яким у силу закону або за рішенням суду здійснюються відповідні виплати, що компенсують понесений збиток. Збитки мають деякі особливості: причина – ненавмисні дії страхувальника; відповідальність повинна бути визначена законодавчо; спричинені третім особам, а не самому страхувальнику. Тобто, об'єктом страхування виступає не конкретна особиста власність громадян чи організацій, як в майновому страхуванні, і не настання певних подій, пов'язаних з життям та працездатністю громадян, що є характерним для особистого страхування, а майнові зобов'язання, що виникають у зв'язку з нанесенням шкоди третім особам. Таким чином безпосереднім об'єктом страхування виступає виражений в грошовій формі майновий інтерес страхувальника, що проявляється у страхуванні його цивільної відповідальності, а також майновий інтерес третіх осіб, які на момент укладання договору є невідомими;

б) договором, зазвичай, не визначається конкретна страхова сума, а визначається тільки верхня межа розміру відшкодування (ліміту відповідальності страховика). Договором може бути обумовлено кілька лімітів відповідальності. Один з них, як правило, передбачає максимально можливий розмір страхової виплати за кожний страховий випадок. Крім того, страховики встановлюють і ліміт відповідальності за весь термін дії договору страхування. Необхідність цього викликана тим, що в період дії договору може відбутися кілька страхових випадків, а тому страховикам важливо обмежити загальну суму своїх зобов'язань за договором;

в) у страхуванні відповідальності завжди беруть участь три сторони: страховик, страхувальник і третя особа, яка є наперед невідомою.

Страхування відповідальності залежно від характеру (виду) відповідальності охоплює наступні підгалузі:

- страхування цивільної відповідальності;
- страхування професійної відповідальності;
- інші види відповідальності підгалузі.

Страхування професійної відповідальності пов'язане із забезпеченням страхового захисту у зв'язку з висуненням претензій до фізичних або юридичних осіб, зайнятих виконанням своїх професійних обов'язків або наданим послуг. За цим продуктом страхуванню підлягає відповідальність за шкоду, заподіяну третім особам внаслідок неналежного виконання професійних обов'язків (недбалих дій, помилок, упущень) – нотаріусів, лікарів, аудиторів, ріелторів, охоронних фірм, митних брокерів тощо.

В Україні вартість поліса страхування професійної відповідальності становить від 0,2 до 8% страхової суми (в більшості випадків – 0,5–3%). Розмір страхового платежу залежить від умов (страхова сума, франшиза, покриття), від бізнесу клієнта (виду діяльності, наданих послуг, досвіду роботи, кількості працівників, які залучаються для здійснення основної діяльності, обороту компанії), а також від історії збитків. Страховий тариф залежить від виду професійної діяльності, обсягів надання послуг, кваліфікації та других факторів.

Страхування цивільної відповідальності передбачає відшкодування збитків, що виникли з вини страхувальника (тобто особи, яка уклала договір), життю, здоров'ю або майну громадян, майну підприємств, а також навколишньому природному середовищу.

Страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів (ОСЦПВ) – один із найпоширеніших і найпопулярніших видів страхування відповідальності в усьому світі. Таке страхування виникло ще в кінці 20-х років ХІХ ст. у Данії. Воно забезпечує виплату потерпілому грошового відшкодування в розмірі суми, яка була б стягнута з власника транспортного засобу за цивільним позовом на користь третьої особи

за шкоду життю та здоров'ю, а також за пошкодження або загибель належного їй майна, які виникли внаслідок аварії або іншої дорожньо-транспортної пригоди (ДТП) з вини страхувальника.

Страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів є обов'язковим на території як України. Автострахування в Україні перебуває на етапі піднесення. Так, в 1 кв. 2021 р. кількість укладених договорів ОСЦПВ склала 1,9 млн. шт., що на 7,7% більше, ніж за аналогічний період 2020 р. Сума страхових платежів становить 1,5 млрд. грн. (+13% показнику 1 кв. 2020 р.). Страховики ОСЦПВ врегулювали понад 40,1 тис. вимог постраждалих в ДТП, за якими сплатили 822 млн. грн. страхового відшкодування. Показник кількості врегульованих вимог зріс на 10% у порівнянні з 1 кв. 2020 р., суми виплат – на 21%. Середня премія становить 768 грн., (+5%), середня виплата – 20 097 грн. (+10,3%). Таким чином, обсяг виплат зростає швидшими темпами, ніж премії.

Лідером за кількістю укладених договорів стала СГ «ТАС» з показником 226,7 тис. шт. В першій трійці також НАСК «ОРАНТА» (222,4 тис. шт.) та «УПСК» (131,1 тис. шт.). Ті ж самі компанії є і лідерами як за сумою зібраних страхових платежів, так і за кількістю та сумою сплаченого відшкодування.

Для вимог, врегульованих у строк до 365 днів, середній строк врегулювання (від дати ДТП) за шкоду, заподіяну майну, складає 69 днів, що на один день більше, ніж у попередньому кварталі. В системі прямого врегулювання збитків (ПВЗ) середній строк врегулювання залишився незмінним – 40 днів. Частка вимог, врегульованих в термін до 60 днів, складає 55%, в строк до 90 днів – 75%. Ще біля десяти страховиків мають показники частки врегулювання в строк до 60 та 90% дуже близькі до компаній-лідерів.

До інших видів страхування відповідальності належать ті види страхування, які не увійшли у дві попередні групи. До них варто віднести, зокрема: страхування цивільної відповідальності виробника, страхування відповідальності роботодавця, страхування відповідальності позичальника за непогашення кредиту, страхування відповідальності за нанесення екологічних збитків, тощо.

В умовах глобалізації та трансформації української економіки все більшої актуальності набувають питання конкурентоспроможності українського страхового ринку та реформування страхової галузі. Водночас, як у період розвитку, так і сьогодні багато проблем ринку страхування відповідальності залишаються не вирішені. Як наслідок, страховий ринок не забезпечує потреб суспільства в сучасних страхових послугах. На ринку існують страхові компанії, які практикують демпінг, не забезпечуючи при цьому виконання взятих на себе зобов'язань, прикриваючись недостовірною звітністю, яка не дає змоги оцінити реальний фінансовий стан таких страховиків, що спотворює можливість споживача зробити усвідомлений вибір.

Розвиток ринку страхування відповідальності гальмує недосконале, застаріле законодавство. Деякі види страхування майже не розвинуті. Це стосується страхування професійної відповідальності. На неналежному рівні забезпечуються потреби ринку в кваліфікованому персоналі, насамперед, страхових агентів, андеррайтерів, актуаріїв, страхових інженерів, страхових детективів. Нерозвиненість інститутів саморегулювання:

- призводить до надмірного, витратного та неефективного втручання держави в ринкові процеси;
- не дозволяє в повному обсязі залучити інтелектуальні та фінансові ресурси страховиків і професійних об'єднань.

Недосконалим або недостатнім є регулювання страхових посередників, актуаріїв, аудиторів, сюрверів і аджастерів.

Таким чином, формування стабільного ринку страхування відповідальності потребує об'єктивного інформування всіх його власників про основні умови, вимоги та ризики у процесі їх діяльності. Для підвищення рівня страхової культури населення необхідно забезпечити прозорість діяльності учасників страхового ринку та запровадити програми інформування населення через засоби масової інформації про стан та перспективи страхового ринку, переваги отримання страхових послуг. Також необхідно створити та впровадити належну правову базу, як б дозволила вирішувати суперечливі питання у страхуванні відповідальності.